

TABOR OB ZAVODU - GENERATIVNE TEME, ZAZNANE SKOZI IZKUŠNJO TABORA

211

THE CAMP BY THE INSTITUTION - GENERATIVE
THEMES IDENTIFIED AT THE CAMP

Irena Bilčić, *univ. dipl. soc. ped.*
irena.bilcic@gmail.com

Helena Ločniškar, *dipl. jezik. posred.*
helena.locniskar@gmail.com

Mojca Sovdat, *univ. dipl. soc. ped.*
sovdat.mojca@gmail.com

POVZETEK

Članek opiše dogajanje na taboru ob zavodu, ki je potekal od 4. do 9. septembra 2016, ter zapis podpre s teoretičnimi spoznanji. Tabor so organizirali študentke in študenti, profesorice in profesorji pedagoške fakultete v sodelovanju s stanovalkami in stanovalci zavoda ter zaposlenimi v njem. Odvil se je z namenom, da bi skozi prvoosebno izkušnjo (so)delovali v smeri ustvarjanja pogojev za deinstitucionalizacijo.

V času tabora sta soobstajala dva prostora: zavod kot institucionalno okolje in tabor kot delno zaprt prostor terenskega dela. Vplivala sta drug na drugega in opažali smo drobne premike, ki so se z naše plosko organizirane skupine, temelječe

na dialogu in ideji opolnomočenja stanovalcev, prenesli v dinamiko medsebojnega sodelovanja. V tem času smo pobudniki tabora opazali, kako organizacija zavoda narekuje vsebino in ritem življenja stanovalcev, ter ugotavljali, kakšno mero otopenosti to prinaša. Prenatranost v zavodu onemogoča intimnost, ki naj bi pripadala prostoru, ki se imenuje dom. Opažali smo, da je prikrito brezdomstvo situacija mnogih stanovalcev, ki zaradi socialno-ekonomskih razmer ne bi mogli bivati samostojno; to dejstvo še dodatno kaže na potrebe po novih oblikah podpor in bivanja. Pobudniki tabora smo ozaveščali tudi lastno držo v odnosu do stanovalcev, ki se je gibala od ustrežljivosti do zagovorništva.

KLJUČNE BESEDE: *tabor, zavod, dialog, stanovalci, življenje v zavodu, soustvarjanje, refleksije, odpiranje institucij*

ABSTRACT

This article aims to describe the events and processes at a camp which took place near a residential special care institution between 4th and 9th September 2016. The camp was organised by students and professors of the Faculty of Education in cooperation with residents and employees of the institution. It was organised in order to provide a first-person experience of (co)working towards creating conditions for deinstitutionalisation.

Two spaces coexisted during the camp; the residential care facility as the institutional environment and the camp as a partially enclosed area of field work. They influenced each other: we noticed minimal shifts in the dynamic of our cooperation and we recognised them as a result of the influence of our flat-organised group which was functioning based on dialogue and the idea of empowering residents. While camping, the initiators of the camp realised how much the institution's organisation dictates the content and the pace of the residents' lives. We also observed how this affects the level of their apathy. The institution being overcrowded blocks the access to a level of intimacy expected in a place called home. Since

many residents would not have the possibility of living independently elsewhere (due to their socio-economic situation), we noticed they actually experience hidden homelessness. This fact further supports the need for new forms of support and accommodation. Nonetheless, the initiators of the camp raised awareness about our own attitude in relation to residents which went from being helpful to taking on the role of advocating.

KEY WORDS: *camp, functioning of a residential special care institution, dialogue, life of the residents of the institution, co-creation, reflections, opening of institutions*

UVOD

Pobudnike tega tabora je navdahnili tisti, ki je bil leta 1987 izveden v zavodu Hrastovec (Flaker in Urek, 1988). Njegov glavni cilj je bil (tako kot naš) odpiranje zavoda. To, kar nas je kot pobudnike povezovalo in motiviralo, so bile želje po spoznavanju in sobivanju z ljudmi, ki živijo v zavodu, ter zanimanje za premike v smeri deinstitucionalizacije.

Večina pobudnikov tabora je že imela izkušnje delovanja v različnih aktivističnih skupinah in drugih gibanjih, katerih delovanje je temeljilo na načelih direktne demokracije in dialoga, kot ga definira Freire (1972). Ista načela so nas vodila tudi pri izvedbi tabora. Naša skupina je bila več kot skupina kolegov, prijateljev, saj nas je povezovala skupna vizija. Vključenost v soustvarjanje tabora je bila prostovoljna, vsekakor je vnesel toliko, kolikor je v danem trenutku zmožni in znal. Ugotovimo lahko, da so bili za uspeh tabora pomembni naša samoiniciativnost in odgovornost, redno obiskovanje zavoda pred izvedbo ter povezovanje s stanovalci in zaposlenimi v zavodu v času priprav in izvedbe. S pogostimi srečevanji, druženji in debatami smo se kot iniciativa močno povezali ter se počutili varno. To nam je dalo moč, da smo prebrodili konflikte in osebne stiske, ki so se pojavljale pred in v času tabora.

Pred taborom je nekaj pomembnih članov odstopilo od sodelovanja, saj smo za to, da je sploh lahko prišlo do izvedbe tabora, morali odstopiti od nekaterih pomembnih prvin svojega delovanja. Tik pred začetkom so v zavodu postavili pogoje sodelovanja, s katerimi smo izgubili možnosti za svobodnejšo izvedbo tabora in aktivnosti. Odločili smo se, da se spoprimeemo z novonastalo situacijo in da kljub nenadnim spremembam tabor izvedemo. Postavljanje tabora se je začelo že v petek pred začetkom tabora. Tabor je trajal šest dni (od nedelje do petka) in je bil postavljen na zelenici ob zavodu. Stalno taborečih, ki smo vsak dan spali v šotorih, je bilo približno 20 (pobudniki tabora in stanovalci zavoda), čez dan se je število udeležencev (stanovalci, zaposleni, zunanji obiskovalci, izvajalci aktivnosti) spreminjalo. Sodelovalo je od 20 do 50 oseb, na posameznih dogodkih pa je bilo število še višje.

Pred vami je opis dnevnega dogajanja na taboru, ki vključuje doživljanja udeležencev. Citate črpamo iz transkriptov skupnih večernih refleksij udeležencev in izvajalcev. Na podlagi zbranih in analiziranih refleksij izluščimo ključne teme dneva in vsebine, ki so bile v refleksijah najbolj poudarjene, čustveno nabite, vsebinsko zanimive ali tematsko močne.

Opišemo dogajanje na taboru, izpostavimo glavne teme in situacije, jih podpremo s teoretičnimi zapisi in podamo ideje za nadaljnje delovanje podobnih iniciativ. Ob pripravi in izvedbi tabora so se porajale različne teme in vprašanja, ki jih obravnavajo tudi drugi prispevki. Ocenjujemo, da lahko naš članek služi kot osnova za razumevanje poteka tabora.

PETEK (2. SEPTEMBER) IN SOBOTA (3. SEPTEMBER)

Tabor se postavlja

Prva ekipa se na pot odpravi zjutraj, saj smo v pričakovanju prvega sestavnega dela tabora, tj. stranišča na zelenici za zavodom. Dopolodne mine v dogovarjanju z vodstvom in tehniki ter v dokončnem odločanju o postavitvi šotorov. Po opravljenih formalnostih se odpravimo v mesto, popoldne pa prepeljemo taborniško opremo na zelenico, kjer se bo odvijal tabor. Do večera stojita že dva velika šotora, ki to noč služita za prvo prenočišče in shranjevanje opreme.

Pod zvezdami še malo klepetamo in naredimo načrte za naslednji dan.

Dopoldne se lotimo ostalih tehničnih priprav prostora, med katerimi zagotovo izstopa domišljena prha z razgledom na vino-
grade, pri vsem nam pomaga tehnik iz zavoda. Opravimo še nekaj
nakupov in počasi se nabira celotna ekipa.

NEDELJA (4. SEPTEMBER)

Brez ognja ni tabora!

Nedeljsko jutro se začne, ko v enega od šotorov pride eden izmed
stanovalcev in se uleže namesto nekoga drugega. Čas je za jutranjo
jogo na travniku, nato pa naš prvi skupni zajtrk: kruh, marmelada,
kosmiči, piškoti in seveda nepogrešljiva kava. Tu je prostor in čas
za seznanjanje ljudi s taborom, za medsebojno spoznavanje ter
načrtovanje tekočega dne.

*»Lepo je bilo videt ljudi za eno mizo sedet. Ker drugače, kot sm dobil
občutek, je dost razparcelirano. Skoz neke take male mizice po zavodu,
pa vsak, al so male skupince. Tko da enkrat je bilo prov lepo videt velik
ljudi skupaj, no, ko pijejo kavo pa se pogovarjajo.«*

Sestanek z vodstvom prinese odločitev, da se tabor za stano-
valce uradno začne s ponedeljkom, kar pomeni, da večina stanoval-
cev še ne bo spala z nami. Razlog, ki ga ob tem navajajo, je slabša
kadrovska pokritost med vikendom. Za nas to pomeni mali poraz,
saj iz komunikacije z vodstvom med letom ni kazalo tako. Vedeli
so, da prihajamo že čez vikend. Še ena tema sestanka z vodstvom
zavoda, ki jo doživimo kot oženje manevrskega prostora, je prepo-
ved vožnje stanovalcev na izlete z osebnimi avtomobili. Razloga,
ki ju navajajo, sta predvsem naša varnost in odgovornost, ki bi jo
moralo prevzeti v primeru, če bi se kaj zgodilo. Nekateri udeleženci
tabora nimajo opravilne sposobnosti in v njihovem imenu se lahko
odločajo samo skrbniki. V zavodu odgovarjajo za varnost stanoval-
cev, zato ne dovolijo, da jih brez dovoljenja skrbnikov prevažamo z
osebnimi avtomobili. Prosimo za seznam ljudi, ki imajo skrbnika.
Seznama do konca tabora ne dobimo.

Naslednja točka na sestanku je taborni ogenj. Po pogovorih, vztrajanju in našem zagotovu, da bomo pazili na varnost ob ognju, je ogenj izborjen, saj »brez ognja ni tabora«.

»To je vse življenje, ogenj je življenje. Nekaj tvegaš, ko greš v trgovino skupi z avtom, nekaj tvegaš, to je del življenja, ane. Jst bi raje, da bi imel take sogovornike, tako da mi je to težko, ko moramo tuki potem si izborit stvari, ki so pač del vsakodnevnega življenja, tko. Je pa tud poučno po drugi strani, da vidmo vse te resničnosti, no.«

Dopoldne nekateri obiščejo varovani oddelek in opazijo, kako je tam vzdušje bolj živo in sproščeno kot na zavodskih hodnikih.

Skupaj z nekaterimi stanovalci začnemo s kuhanjem kosila. Na meniju so testenine z zelenjavno omako.

Po kosilu vabimo stanovalce na krajši sprehod in opazimo, kako je večino ljudi težko privabiti. Vseeno se nas nekaj zbere in kljub popoldanski vročini odidemo.

Naša ekipa je dovolj velika, da si lahko tisti, ki potrebuje počitek, čas zase ali čas za pisanje dnevnika, to privošči.

Ko se vročina umakne, pripravimo vse potrebno, da zaku-rimo ogenj. Medtem ko nabiramo drva in postavljamo kamenje, se čudimo dejstvu, da bo ogenj prižgan, še preden se stemni (okrog 19. ure). Razlog: ljudje hodijo spat zelo zgodaj, saj je večerja v zavodu ob 18. uri, po večerji pa dobijo zdravila, kar vpliva na njihovo delo-vanje in počutje. Številni postanejo zaspani, omotični, brez ener-gije, težje govorijo, v ustih se jim nabira slina ipd.

Ko ogenj zaživi, zaživimo tudi mi ob njem. Ob ognju se nam pridruži tudi stanovalec, ki drugače sploh ne hodi ven. Zaigramo in zapojemo nekaj pesmi, nato pa vsak deli svoje občutke in misli prvega dne.

PONEDELJEK (5. SEPTEMBER)

»Vsak dan smo bolj tabor.«

Ponedeljko jutro se za najbolj disciplinirane začne z jogo, ostali še malo izkoristimo čas za spanje. Kasneje se dobimo ob zajtrku in kavi, kar postaja stalnica (»baza«) našega tabora. Iz stanovanjske skupine se nam pridruži eden izmed stanovalcev, ki z »DJ perfor-mansom« poskrbi za veselo jutranje razpoloženje in ples.

Jutranji sestanek z vodstvom, zaposlenimi ter stanovalci je namenjen predvsem seznanjanju s posebnostmi prehrane stanovalcev, njihovimi zdravstvenimi težavami in z napotki glede ukrepanja (npr. ob epileptičnem napadu).

Na taboru vse poteka spontano, teče v miru (tudi zaradi poletne vročine), a se stvari dogajajo, saj smo dobra in utečena ekipa, polna življenjske energije.

Dopoldansko dogajanje zapolnijo masaža, petje, igranje šaha in priprava kosila. Danes je na meniju fižolova mineštra. Ena izmed stanovalk, ki pomaga pri kuhanju, omeni, da že pet let ni kuhala. To je le ena izmed opaženih situacij, ki kažejo na razlike med zavodskim in vsakdanjim življenjem.

Po kosilu se odpravimo na izlet v bližnji kraj. Z zaposlenimi se uspemo dogovoriti, da se z zavodskim vozilom dvakrat zapelejo do mesta, tako da gre lahko tja več ljudi. Ko se naša glasna in živahna karavana zbere, nas stanovalec, ki živi v tem kraju, popelje do kavarne, kjer si privoščimo sladoled, nato še sprehod po mestu.

Ko pridemo nazaj v tabor, skupaj nabereмо drva, zakurimo ogenj ter pripravimo vse potrebno za spanje stanovalcev v šotorih. Imamo dovolj šotorov, zato imajo stanovalci, ki to želijo, možnost sami spati v šotoru.

Zvečer imamo mali »techno party« z našim DJ rezidentom. Obiščejo nas tudi ljudje iz stanovanjske skupine iz bližnjega kraja.

Veliko se nas zbere ob ognju in čas je za večerno refleksijo. Privoščimo si krompir in pečene banane. Ugotovljamo, da je z vsakim dnevom v delu tabora več ljudi (predvsem stanovalk in stanovalcev, čez dan pa se vključujejo tudi zaposleni), in želimo si, da bi se jih v prihodnjih dneh vključilo še več (tudi z zaprtega oddelka). Stanovalci bodo preživel prvo noč v šotoru. Sprejememo predlog, da odslej vsak pomije posodo za seboj. Stanovalka je navdušena, ko na poletnem nebu zagleda ogromno zvezd. *»Glejte, kolk je zvezdic na nebu, zvezdice božje migljajo lepo, odprto široko je sveto nebo. Poglej, kok je gor zvezdic, poglej no.«* Stanovalec deli z nami občutke o svojih dnevnikih izpadih, verjetno poskuša tudi sam sebi razložiti in razumeti, od kod to pride. Na refleksiji v večernem krogu vsak dobi priložnost, da izrazi sebe in svoja doživljanja.

TOREK (6. SEPTEMBER)

»Pa pravjo, da se shizofreniki ne mormo smejat!«

Zjutraj nas v enem od šotorov nasmeji prizor pozabljene zobne proteze na vzglavniku. Nekateri dan začnejo z jogo.

Rahlo poklapani, a polni vtisov od »nočnih pohodov« na stranišče se zbiramo ob (nujno potrebni) kavi in zajtrku. Podelimo vsak svojo izkušnjo, doživljanje noči. Za večino od nas je bila naporna, dokaj hladna in neprespana noč, a tudi polna smeha in raznih dogodivščin. Nekateri ljudje so se (zaradi mraza in polulanih ležišč) sredi noči odločili, da se vrnejo v zavod, v svoje sobe, drugi so se zbudili, ker so morali na stranišče.

Dopoldne mine v duhu glasbe našega DJ rezidenta, plesa in petja ob bobnih in kitari, skupinskega risanja ter posameznih druženj s stanovalci (npr. razstava kamnov). Nekateri obiščejo ljudi na varovanem oddelku, kjer z njimi igrajo človek ne jezi se.

Ko začne deževati, se nas večina zbere v skupnem šotoru, ki je hkrati shramba in kuhinja. Obišče nas socialni delavec, ki ima za nas spontano predavanje o situaciji v zavodih, o novih politikah, deinstitucionalizaciji.

Glavni dnevni kuhar s pomočjo stanovalk in stanovalcev skuha zmagovalno kosilo tabora: riž z omako curry. Jutranjega sestanka z vodstvom se tokrat udeležimo brez profesorice, kar je za vodstvo nepričakovano, saj so navajeni govoriti z njo, a sprejmejo tudi nas. Na tak način želimo pokazati, da profesorji, ki so del tabora, ne nosijo vloge glavnih odgovornih, ter da delujemo kot skupina, ki se o pomembnih stvareh odloča skupaj.

Po kosilu se borimo z burjo in v skupnem šotoru vzpostavimo kino.

Vsi se »gužvamo« v kuhinjskem šotoru, ker je tam najtopleje. S skupnimi močmi pripravimo večerjo, ki jo pojemo kar v skupnem šotoru. Odločimo se, da zaradi burje ne bomo zakurili ognja, a večerno druženje zato ni nič manj živo in polno sreče. Zgodi se večerni »jam session«, katerega rezultat je spontano zapeta himna našega tabora. Na predlog ene od stanovalk igramo tudi igro zaupanja, t. i. pijano boco. Vzdušje tega večera je posebno in se z začetkom refleksije le še poglobi. Izpostavijo se nekatere pomembne

teme in opažanja, med drugim tudi ta, da nas nekateri zaposleni še vedno gledajo z distance, ostajajo odmaknjeni od območja tabora.

Na ta dan izpostavimo tudi opažanja o pretirani ustrežljivosti do stanovalk in stanovalcev, na katero nas nekateri od njih tudi opozorijo.¹

Prostovoljka deli vtise o taboru, ki so jih čez dan izpostavili zaposleni: *»Potem je pa tam v tej pisarni, ko smo se malo sprostil, pa so prišle še neke druge delavke in so bile presenečene nad tem, kako se je eden izmed stanovalcev danes nepričakovano lepo obnašal, tako so one rekly, do njih. In da pa se jim zdi, tako, kot nek vtis, da na tem taboru se tudi pač neki dobrega za njih dogaja, no.«*

Stanovalec pove, da se zaradi učinkovanja tablet težko spomni današnjega dogajanja. *»To sem študiral predavnimi leti ... Ampak kaj, ko so tablete take. In to, to je bistvenega pomena, imam take tablete, da spomin kar nekako briše, in za tekoč dan težko povem.«*

Drugi stanovalec nas nasmeji, ko deli z nami svoje veselje ob tem, da je del tabora, da je za njim prva noč v šotoru in da so ga zjutraj zbudile srne in bambiji.

Stanovalka deli z nami svoj pogled na »politiko varčevanja« v zavodu (npr. glede toaletnega papirja, brisačk, mila).

Poseben trenutek se zgodi, ko izjava stanovalke neskončno nasmeji drugega stanovalca. Prvič ga vidimo tako nasmejanega. Tudi njega samega preseneti ta trenutek in dogajanje pospremi z izjavo, ki se nam vtisne v spomin: *»Pa pravijo, da se shizofreniki ne moremo smejat!«*

SREDA (7. SEPTEMBER)

»Hvala vodstvu, da je omogočilo vse, česar ni onemogočilo.«

Jutro se za eno izmed pobudnic tabora začne že ob 6. uri, ko jo zbudi stanovalka, češ da »sta dovolj spali in da gresta kuhat kavo«. Tako se nekaj stanovalcev že zbere v »bazi«. Vse je še mirno, tiho. Nekateri telovadijo. Uresničiči se nam želja, saj sestanek z vodstvom oz. zaposlenimi poteka zunaj, v »našem okolju«, ob zajtrku in kavi, v središču dogajanja, ne pa v hladnem pisarniškem okolju.

¹ Več o tem v poglavju Od ustrežljivosti do zagovorništva.

Nekateri dopoldne obiščemo varovani oddelek, kjer ustvarimo cirkuško vzdušje, ko skupaj s stanovalci mečemo žogice, se učimo vrtenja pojev in trikov z rožnimi palicami. Nekateri doživimo delavnico in vzdušje na varovanem oddelku kot prijetno, živahno, čas nam hitro mine, drugi imajo mešane občutke. *»Mislm, zjutraj sem bil tudi js na varovanem oddelku, kjer smo delal ta cirkus, in sm tako, kot se razpoloženja tiče al pa mojega doživljanja, ves čas nekje vmes bili, al pa menjal med nekim občutkom spokojnosti pa med neko težo. Mi je blo provzaprov kar težko tm ... mislm težko ... tuki je tko, tuki so forice, je zabava, je lajf tudi, mislm sej dogaja se, tudi če se kdo jezi, se pač jezi, tm je pa vse nekako ... tako mrtvilo mi je blo tam v bistvu, to mi je bilo kar naporno.«*

Nekateri se v dopoldanskem času odpravijo nabirat zelišča, drugi kuhajo kosilo – krompirjev golaž.

Po kosilu se ena skupina odpravi na sladoled v bližnje mesto. Za nekatere stanovalce je to prvi »izlet« po zelo dolgem času, saj ti v zavodu niso najbolj pogosti, pa tudi na vrsto je treba priti.² *»Drgač sm pa ugotovila, da mi ful bolj ustreza s stanovalci it proč od tukaj, /.../ ko smo šli v bližnji kraj na sladoled, mi je blo super in smo se meli skor tri ure odlično in je cajt res ful hitro minil in se mi zdi, da gre cajt izven tega prostora tukej še dost bolj hitro, in všeč mi je bilo, da sta šli z nami tudi dve gospe, k drugače niso neki dosti tukej z nami, mislm sploh niso, no.«*

Dve taboreči iznajdljivo rešita zagato s prevažanjem v osebnih avtomobilih in se odpravita na izlet. *»Sva tko na šverc se zmenile za strategijo. Je ona prst dvignla tm pred zavodom, pa sem ji jst ustavla.«*

Trojica taborečih se umakne stran od zavoda, v nevtralnem okolje, kjer je čas in prostor za zaupanje in pogovor. Stanovalka kasneje deli svoje občutke o pogovoru. *»Sm neki začutila, da se lahko res odkrito pogovarjam, ne, in to, da lahko zaupam, ne. In mi je blo res ful u redu, tko da ja.«*

² Uporaba besede »izlet« mogoče ni najbolj primerna, saj smo v bistvu šli le na sladoled v bližnje mesto, a dejstvo je, da v tovrstnih institucijah vsakdanje stvari, kot je npr. sprehod v vas, za večino postanejo neka posebna priložnost, za katero je potrebno priti na vrsto.

V popoldanskem času se prvič v času tabora množično odpravimo v zavod in vabimo ljudi na interni koncert Marka Breclja. Zaposleni postavljajo oder in prostor za koncert.

Medtem pride Breclj s svojo ekipo. Ker velja za provokativnega umetnika, s strani zavoda začutimo zadržanost do koncerta. To se pokaže tudi ob Brecljevem srečanju z vodstvom, s katerim nato potekajo »do-dogovori« na temo odprtosti/zaprтости dogodka ter snemanja dogodka. Breclj ima namreč navado vse svoje dogodke tudi snemati, medtem ko je z zavodom dogovorjeno, da dogodkov na taboru ne fotografiramo ali snemamo. Večina nas pogovor spremlja z razdalje in upamo, da koncert sploh bo. Zaključek debate: koncert bo, snemanja ne bo!

Ljudje se počasi nabirajo zunaj. Pride veliko novih ljudi iz zavoda, nekateri pridejo prvič pogledat dogajanje na taboru.

Pred koncertom oder zavzamejo stanovalke in stanovalci ter imajo svoje »stand up« trenutke, drugi kaj zapojejo, tretji berejo svoje pesmi. En dogodek nam ostane še posebej v grenkem spominu; ena od stanovalk prebira svojo pesem, deli svojo žalost, že v naslednjem trenutku pa jo prekine nekdo od zaposlenih, češ naj gre dol z odra, saj zdaj ni čas za to. Ta odziv nas presenet, saj se nas je njena stiska dotaknila.

Na koncertu uživamo, nekateri stanovalci nas nasmejijo s svojim soustvarjanjem koncerta, Breclj pa v svojem stilu, s humorjem in provokativnostjo opozori na različne vidike delovanja institucij in družbe na splošno.

Ko se koncert zaključ, se zberemo ob ognju, pojemo pesmi in igramo na glasbila.

Nekateri delimo ozaveščanje lastnega odpora do notranjosti zavoda. Raje ostajamo zunaj, kjer je več dogajanja in je bolj živo. Nekateri pa gredo radi v zavod, da spoznavajo nove ljudi, jih vabijo na tabor.

Delimo presenečenje nad tem, koliko stanovalcev je ves čas v svoji sobi, ne pridejo ven, dogajanje na taboru jih sploh ne doseže.

Ena izmed taborečih se sprašuje, kakšno življenje sploh omogoča zavod in ali je delo v takšnem okolju mogoče. *»Ko sm bila notr, po pač zavodu ... kakšen občutek imam glede tega, a je sploh ta cela organizacija zavoda, kot je ... a omogoča neko, ne vem, življenje no,*

kot bi se nam zdelo, da bi naj bilo no, tko, to mi je ... če je sploh možno v takih razmerah neki dobrega naredit, no.»

Spet so del refleksije tudi dileme oz. naše nestrinjanje z zavodom glede prevažanja ljudi z osebnimi avtomobili. *»/.../ pol sm se mal skregala z zaposleno glede teh prevozov ... ma nismo se skregale, ma tko na živce mi gre, da jih ne smemo peljat in da je to kao nek dogovor (globoko izdihne) ... V glavnem, na koncu je vse šlo dobro, smo vsi šli lahko v bližnji kraj, ampak me prizadenejo take stvari, prov razjezijo me tako globoko, da ne moremo normalno peljat ljudi in sprejet odgovornost pač, tako kot jo sprejemamo vsakdan. Zato, ker so ljudje tukaj, kaj? Zaprti pri njih. Ne štekam.»*

Vsi smo mnenja, da je Brecljev koncert dobro uspel in da je imel celoten dogodek večji pomen kot le glasbenega. *»Sem pa v bistvu ful razmišljala, da je pač ta dogodek imel ful velik pomen onkraj dogodka, ker pač ja, bil je oder, pa Breclj na njem, ampak v resnici ta oder se je postavil že prej in je pač strašno velik ljudi pač dobil priložnost bit na odru, razen Breclja, ki ni bil na odru, in ja pač, bilo je to ozvočenje in ta oder in se mi zdi, da pač tega odra se ne bi postavilo kar tako za stanovalce, ampak so bili oni edini, ki so ga res izkoristili, in pol še ta učinek, ki ga je imel to za nas, da smo dejansko prvič množično odšli v zavod in smo se tam po hodnikih srečevali in smo bili kar presenečeni, kako smo številni, in ja /.../«*

Na koncert pride nekaj ljudi z varovanega oddelka, česar se razveselimo, prostovoljka pa se sprašuje, ali ne bi moralo biti samo-umevno, da tudi ljudje z varovanega oddelka obiskujejo dogodke. *»Ful sem se razveselila še enih oseb iz zaprtega oddelka, ko so prišle, ko so jih pripeljal, in sem pol na koncu tej vratarici, ne vem, kar zahvalila sm se ji, da jih je pripeljala, čeprav se mi je potem zdelo, a se ji res moram zahvaljevat al bi moralo bit to nekaj čist samoumevnega, da so prišli? Tak nek reflektivni moment.»*

ČETRTEK (8. SEPTEMBER)

»Kaj pa etika in morala?«

Jutro in dopoldne sta usmerjena v logistiko in načrtovanje dneva. Načrt dneva: dopoldne obisk likovne kolonije v bližnji vasi, popoldne pa okrogla miza na temo deinstitucionalizacije in dela v skupnosti

ter ogled filma Mettejini glasovi. Obiščemo ljudi v sobah in jih povabimo zraven. Obiski ljudi v sobah prinesejo težke občutke zaradi prenapoljenosti in s tem tudi pomanjkanja osebnega prostora v sobah.

Že dopoldne trčimo v »zidove delovanja institucije«, ko se z zaposlenimi ne moremo dogovoriti glede prevoza ljudi. Kljub temu da smo se o tem na sestanku že dogovorili, na licu mesta ugotovimo, da je kombi neprimeren za osebe na vozičku, zato se zaposleni odločijo, da ti ljudje pač ne gredo zraven. Mi se ne strinjamo. Ena izmed taborečih se bori, opominja zaposlene, da gre za ljudi in da kršijo njihove pravice. Dovolj nam je, saj se ta »dogovarjanja« dogajajo vsak dan znova, stanovalci pa so tisti, ki so diskriminirani na vsakodnevnem nivoju. Odločimo se po svoji volji, pospravimo vozičke in odpeljemo ljudi z lastnimi avtomobili.

Ta dogodek doživimo kot uspeh, saj smo stvari vzeli v svoje roke in jih odgovorno izpeljali.

Na likovni koloniji se udeležimo delavnic (npr. skupinsko risanje, obrazna joga), nekateri odidejo na sprehod.

Po kosilu se odpravimo v bližnji kraj. Če smo dopoldne »zmagali« v boju za ljudi, pa popoldne izgubimo. Med odhajanjem nam zaposleni očitajo, da stanovalci zaradi izleta nekaj ur niso bili previti. V vsej tej paniki zaradi logistike, stresa zaradi izvedbe okrogle mize in hitenja nimamo časa niti energije, da bi se še enkrat borili za ljudi, ki se želijo z nami udeležiti okrogle mize. Tako žal ljudje na vozičkih ostanejo v zavodu. *»Zjutraj smo meli še čas se bunit, kje je morala in etika, ampak potem res nismo imeli več v zadnji rundi in mi je bilo prav hudo, da dva izmed stanovalcev nista mogla iti. Ampak sta rekla, da ne zamerita, da je okej. Ja, kaj pa naj.«*

Okroglo mizo doživimo bolj kot predstavitev vseh institucij v regiji, ki delajo na področju duševnega zdravja, ne pa kot debato, usmerjeno v proces deinstitucionalizacije. Sprašujemo se, če bi vse skupaj morali zastaviti drugače. *»Mogoče je celoten način, da povabiš par institucij v sejno sobo na občino ... Mogoče bi bilo bolje te ljudi spraviti v drugačno situacijo, ki bi izvabila drugačne pogovore. Okvir, ki smo ga zastavili, je predpostavil, kako se je vse izšlo. Ko sem to ugotovila, v tistih desetih sekundah, sem se ulegla na stol in se zelo udobno namestila.«*

Po okrogli mizi si nekateri v bližnji knjižnici ogledamo film Mettejini glasovi, ki se nas dotakne. Prikaže dejstvo, da se z ljudmi, ki imajo težave v duševnem zdravju, strokovnjaki premalo pogovarjajo, na njihovo življenjsko zgodbo ne gledajo celostno. Po filmu se med stanovalci vzpostavi debata o izkušnjah s psihiatrijo, s tabletami.

Medtem sta v taboru na obisku dva kužka, ki se jih stanovalci zelo razveselijo.

Po tako napornem in čustvenem dnevu, polnem vzponov in padcev, zmag in porazov, dogovarjanja in logistike, se z veseljem vrnemo nazaj »domov«, ob ogenj, med ljudi.³ Pojemo odlično bučno juho in se izčrpani zberemo ob ognju. Danes je zadnja noč, ki jo bomo preživeli skupaj s stanovalci v šotorih. Ta večer je najbolj čustven za večino od nas, saj nas dogodki in kontrasti, ki se zvrstijo čez dan, izmučijo.

Zgodi se dogodek, ki vse šokira. Zdravstveno osebje pride po stanovalca, češ da naj gre v zavod, on pa želi ostati še nekaj časa. Tudi mi jih poskušamo pregovoriti. Njihov argument je, da če stanovalec ne pride takoj noter, ne bo dobil uspavalnih tablet. Stanovalec odide z njimi, saj se zaveda, da drugače ne bo mogel spati. Ostanemo brez besed.

Prostovoljka deli žalost ob vseh dogovarjanjih in dejstvo, da je včasih potrebno stvari vzeti v svoje roke. *»Zdi se mi, da je določene stvari potrebno kar narediti. Tako sem eno stanovalko vsakič kar odpeljala ven iz zavoda. Ne da se mi več kaj dosti govoriti in se dogovarjati. Dogovarjanje se mi zdi kot neko sprenevedanje, ker je tukaj šest ljudi v eni sobi. Če bi jaz tako živela, bi se mi zmešalo. Ne vem, če bi sploh lahko kdo tako živel. To sprenevedanje me boli. Na okrogli mizi sem videla kolega, s katerim sva bila skupaj pri enem podobnem projektu, kot je naš, in me je to še bolj prizadelo. Počutim se za utihniti. Varčevati z energijo, da naredim tisto, kar lahko naredim. Da nimam v glavi kaj velikega, ampak majhne stvari. Da v vsakem trenutku poskušam biti človek.«*

³ Zanimivo je dejstvo, da smo veliko časa želeli posvetiti izletom, biti stran od zavoda, a se je v tem intenzivnem in čustvenem dnevu pokazalo, da so nam dogajanje na taboru in predvsem ljudje prirasli k srcu in da smo soustvarjali svoj svet znotraj drugih svetov (svet zavoda, izkušnja okrogle mize). Tabor kot pristen, živ, človeški, naš!

PETEK (9. SEPTEMBER)

Piknik bo!

V ozračju se čuti odhajanje ljudi, zaključevanje tabora.

Dopoldne namenimo pospravljanju šotorov (zadnjo noč bomo pobudniki spali v skupnem šotoru) in kuhanju mineštre. V skupnem šotoru poteka lutkovna predstava. Enega stanovalca želijo odpeljati v zavod, ker je čas za prho, a se uspemo dogovoriti »za izjemo« in lahko ostane. *»Ta logika, da mora nekdo naredit neko veliko izjemo pa iti ful s svoje poti, da bi lahko nekaj totalno banalnega vsakdanjega lahko zagotovil tukaj notr.«*

Čas je za skupinsko fotografiranje, kjer se nas uspe zbrati veliko, a ne vsi. *»Bilo mi je ful lepo, ko smo delali skupinsko, skoraj skupinsko sliko danes, ko sem prav pogledala, mater, koliko nas je. Pa sploh nismo bili vsi. Govorim in ekipa in ljudje, ki ste bili tko tukaj z nami cel teden, in pol sem prav enemu izmed stanovalcev rekla: Stari, mi lahko vse naredimo, vse lahko naredimo skupi.«*

Po kosilu se pred vročino skrijemo za šotorom, se družimo, masiramo, ustvarjamo ter imamo svoj prostor in čas, medtem ko začnejo zaposleni pripravljati vse za piknik. Občutek imamo, kot da piknik ni čisto »naš«. Mogoče je videti v začetku vse preveč formalno (beli prti), institucionalno.

Mi začnemo spontano pripravljati srečelov, kjer so vse srečke dobitne, saj smo dobili veliko donacijo od trgovine.

Z nekaterimi zaposlenimi se pogovarjamo o taboru, o opažanju sprememb v počutju stanovalcev, ki so bili del tabora, ter o možnostih sodelovanja v prihodnosti.

Na pikniku se zbere veliko stanovalcev, a tisti, ki so nepokretni, žal ostanejo v zavodu.

Za glasbo in ples (kot že prejšnje dni) poskrbi naš DJ rezident. Začetek piknika poživi tudi improvizirana cirkuška točka.

Vsem ljudem razdelimo srečke in srečelov postane pravi hit, ki poveže dogajanje. Srečke »privabijo« stanovalce, ki še niso bili na taboru. Naključno se vzpostavita fizična in simbolna enakost med vsemi prisotnimi (prostovoljci, stanovalci, zaposleni, vodstvo), saj smo vsi v pričakovanju darila in imamo vsi enake možnosti za sodelovanje. Vse je odvisno le od sreče.

Zvečer se zberemo na zadnji skupni refleksiji. Večina nas je utrujenih od prejšnjih dni, od reflektiranja, intenzivnega čustvovanja. Stanovalka deli svoje misli o tem, da se tabor zaključuje. *»Mi je ubistvu hudo, ker se moramo že posloviti, tako rečeno je to zadnji dan, ane ... in mi je res šlo ful hitro in ... mi je malo hudo, ker sem se ravno navezala na vas in ... ne vem ... meni je bilo ... Nisem se še imela tako lepo, odkar sem klele, ne. Tako da mi je blo to šotorjenje pa taborjenje ful uredu in si želim tega še velik, sam ... pač ... ne vem«.*

Dotaknemo se zagovorništva, ki je še precej nerazvito, odmaknjeno od stanovancev, čeprav bi bilo zanje zelo koristno. Govorimo o tem, kako vzpostaviti dialog oz. neko vmesno fazo delovanja na taboru oz. v sodelovanju z zavodom, ki nas ne bi delila na »mi« in »oni«. Prostovoljec deli svoje doživetje, ki se navezuje na strah, da te institucija »požre«. *»Js sm se samo nekaj spomnu, kaj se mi je zgodilo, ko sem popoldne tukaj ležal in bral in veter je pihov in je pač tko zapihu, da sem se naenkrat znašu, prej sm bil odzuni šotora, iz te plahte, in pol sm se znašu kr znotri šotora. Pol sm prov razmišlu, kako te institucije lahko kar požrejo, prov občutek sem imel, da me je ta šotor požru. In sem takoj asociacijo na institucijo dobil ...«*

Utrujeni zaključimo refleksijo in skupaj zaspimo.

SOBOTA (10. SEPTEMBER)

Tabor se poslavlja

Zjutraj pojemo še zadnji skupni zajtrk in spijemo nepogrešljivo kavo. Pospravimo preostale šotore, prostor, kjer je bil ogenj, inovativno prho in ostalo opremo. Našega tabora ni več. Zelenica je le zelenica in parkirišče je le parkirišče. Najraje bi kar odšli in zaključili, saj vemo, da bo slovo od stanovancev težko in žalostno. Zavedamo se, da bodo stanovanci ostali tu in bo kmalu »vse po starem«, mi pa bomo odšli v svoje svetove.

Čas je za slovo od stanovancev. Pridejo solze. Vemo, da se bomo še srečali. Naša karavana se odpelje domov.

SREČANJE INSTITUCIJE IN TABORA

Institucija in tabor sta bila dva različna svetova, ki sta delovala drug ob drugem, kar smo lahko začutili že zgolj z vstopom v en ali drugi prostor dogajanja. Tako kot so mehanizmi totalne ustanove abstraktna kategorija, ki pa jih kot take lahko opredelimo že iz občutij ob vstopu v prostor, je tudi njihova odsotnost (oz. prisotnost deinstitucionalizacijskih mehanizmov) abstrakten pojem, a njegove prvine hitro zaznamo (Flaker, 2015).

Prvine dela v institucionalnem okolju in pri terenskem delu se med seboj razlikujejo, prav tako pa razlike v delovanju najdemo na odprtem (npr. ulice v mestu) ali zaprtem (npr. delo na domu) terenu (Grebenc, 2009). Naš tabor bi težko opredelili kot institucionalni projekt, prav tako ne kot klasično terensko delo, so pa v času našega delovanja značilnosti prehajale iz enega okolja v drugega ravno zaradi neposredne bližine tabora in institucije. Teren, na katerega smo vstopili, ni bil odprt, temveč delno zaprt, saj je tabor potekal v neposredni bližini zavoda.

Taboreča skupnost je bila organizirana bistveno bolj plosko kot hierarhična institucija. Naloge so bile med pobudniki tabora že pred začetkom organizirane v spreminjajočih se delovnih skupinah in takšno delovanje se je sproti oblikovalo tudi na taboru. V zavodu ni tako, saj so naloge in organizacijski sistem bistveno bolj rigidni in prilagojeni predvsem delovanju institucije ter delovnemu času zaposlenih. Tako smo se morali naučiti sobivati, pobudniki tabora pa smo z veseljem ugotavljali, da smo npr. sestanke premaknili iz pisarniških prostorov v krog ob jutranji kavi, kar smo prepoznali kot vpliv svoje organiziranosti na zavodsko. Jutranji krogi ob kavi so bili odprti za vse, prostor je bil svež in še ne zaznamovan.

Celoten tabor je bil osmišljen v dialogu, v katerega so bili vpleteni udeleženci, tako zunanji pobudniki tabora kot tudi stanovalci in zaposleni v zavodu. Lahko rečemo, da je naše delovanje idejno temeljilo na dialogu, kot ga opisuje Freire (1972). Njegova ideja dialoga temelji na predpostavki, da smo si udeleženci med seboj enakovredni, se med seboj spoštujemo, v dialog vnašamo ljubezen in upanje, da lahko sami ustvarjamo svojo prihodnost oz. prestrukturiramo sedanost in skupaj rešujemo skupne probleme.

Cilja tovrstnega dialoga sta humanizacija in osvoboditev. Dialog je nenehen proces, ki se spreminja v času glede na zunanje okoliščine, individualne želje in spremembe. Pomemben del dialoga je neprestano prepletanje reflektivnosti in akcije, saj ta dva elementa eden brez drugega ne prinašata konstruktivnega dialoga in premišljenih sprememb.

Taborniški ogenj lahko vzamemo za simbol skupnega dogovarjanja in refleksije. Ogenj je bil po eni strani pomemben element našega tabora zato, ker je predstavljal »malo zmago« pri dogovarjanju z zavodom, še pomembnejši pa zaradi dogajanja, ki se je ob večerih odvijalo ob njem. Skupno sedenje ob njem se je že brez besed zdelo smiselno, ko pa smo prostor zapolnili še z vtisi preteklega dne in svojimi doživljanji, pa je postal pomemben gradnik naše skupnosti. Tam smo se smejali do solz, jokali, se jezili, premišljevali. Vsak je dobil prostor, da je izrazil svoje misli, prisotni so bili tudi stanovalci, ki so se aktivno vključevali in izražali svoje zaupanje in občutek sprejetosti, npr. »*Vam lahko povem, ker vem, da štekate.*«

Kot smo ugotavljali tudi v drugih kontekstih, se nam zdi, da so bili iskreni pogovori dobrodošli med stanovalci, saj so se počutili varne med nami. Zaposleni v tovrstni instituciji se namreč v odnosu s stanovalci lahko hitro znajdejo v dvojni vlogi: kot zaupniki in hkrati njihovi nadzorniki ter zapisovalci v medicinske kartoteke.

Pobudniki tabora smo tabor razumeli kot prostor, ki je osvoboden hierarhije in omogoča prerazporeditev moči med taborečimi in posledično opolnomočenje stanovalcev. »Posameznik, s katerim se v večji ali manjši skupini podamo npr. v naravo, preneha biti uporabnik, dana mu je možnost, da se predstavi kot človek z osebnim imenom in osebnimi značilnostmi, talenti ter posebnostmi, ki so lahko izredno zanimive, vendar jih v pisarni ne more pokazati, ker prostor in način dela to onemogočata« (Kladnik, 2009, str. 48).

NEKAJ OČITNIH POSLEDIC INSTITUCIONALIZACIJE

DNEVNI RED V ZAVODU JE PODREJEN DELOVNEMU ČASU ZAPOSLENIH, NE STANOVALCEM

V času našega bivanja ob zavodu smo lahko opazili, da je delovanje ustanove prilagojeno predvsem organizaciji dela in ne primarno potrebam stanovalcev, ki v njem bivajo. obroki so postreženi ob stalnih urah, saj si jih stanovalci ne kuhajo sami. Ob koncu tedna je zaposlenih v zavodu manj kot čez teden, kar postane prvi dan tabora tudi glavni razlog za prepoved spanja zunaj za nekatere stanovalce. Zdravila in uspavala je potrebno vzeti, ko si na vrsti, sicer jih ne dobiš. Umivanje je za tiste, ki se ne umivajo sami, mogoče takrat, ko so na vrsti in ko so razpoložljivi tisti, ki so za to zadolženi.

Pri tem ne moremo mimo očitnega razkoraka med svetovoma stanovalcev in zaposlenih, ki se kaže med drugim tudi v okoljih, v katerih se gibljejo eni in drugi. »Varovanci v ustanovi živijo in imajo močno omejen stik z zunanjim svetom. Osebe je v ustanovi le med 8-urnim delovnikom, sicer pa živi in je integrirano v družbo zunanjega sveta.« (Flaker, 1998, str. 21) Glede na to, da zavod za mnoge stanovalce predstavlja dolgotrajno stalno okolje, je nepredstavljivo, kako omejeno in nesvobodno je zadovoljevanje njihovih potreb.

OTOPELOST IN MORTIFIKACIJA

Na taboru je bil dnevni red drugačen, saj ni bil tako tog in se je prilagajal bolj ali manj spontanim idejam ter potrebam različnih taborečih. Te so bile lahko v obliki želja po aktivnostih ali čisto fizične narave, ko se je običajno v popoldanski vročini po kosilu (in po zdravilih) dogajanje umirilo.

V vlogi tistih, ki želijo uresničiti želje in spodbuditi ljudi k aktivnosti, smo pri stanovalcih – še zlasti tistih, ki niso bili aktivni udeleženci tabora – presenetljivo pogosto naleteli na otopelost, odsotnost izražanja želja, vodljivost. Eden izmed primerov je bilo zbiranje ekipe za sprehod, saj se nas je le stežka nekaj zbralo. Prav tako smo na pretežno pasivnost stanovalcev naleteli pri poskusu skupnega načrtovanja tabora.

Pomanjkanje želja lahko povežemo tudi z intenzivnim procesom mortifikacije, ki se zgodi v ustanovi, ko stanovalci svoje stvari, dejavnosti, vloge in vezi odložijo v preteklosti in ob surovem občutnju minljivosti identitete izgubijo smisel (Flaker, 1998). Stanovalci ustanov so »materialno dokaj dobro oskrbljeni, povsem v ozadju pa so njihove nematerialne potrebe, med katere bi vsekakor sodili pristen in poglobljen medčloveški odnos, sprejetost, varnost, pripadnost, pozitivna samopodoba, povezanost z mlado in srednjo generacijo, upoštevanje njihove modrosti na področju medčloveških odnosov itn. /.../ Ljudem v domovih je skoraj v celoti odvzeta skrb zase, to pa pomeni tudi razkroj odnosa do svoje identitete, ki se zato kaže v občutkih nekoristnosti, odvečnosti, anonimnosti in izgubi smisla« (Kladnik, 2009, str. 47). Zapisano se v osnovi navezuje na domove za starejše, vendar lahko vzporednice potegnemo tudi s svojimi opažanji življenja v zavodu.

ALI JE ZAVOD DOM?

V času tabora je bila odsotnost intime v zavodu večkrat izpostavljena. Potrebe po intimnosti težko zadovoljimo v večposteljnih sobah. To potrebo sta v času tabora najbolj jasno izrazili dve osebi, ki sta živeli v »lastni garsonjeri«, tj. v samostojnem šotoru.

Osebe, ki živijo v zavodih, najpogosteje prebivajo v večposteljnih sobah (v tem primeru od 3 do 5 oseb v sobi). Stanovalci so pogosto omenjali, da jim zaradi tega manjka intime, težje vzpostavljajo in vzdržujejo intimne odnose s partnerji. Nimajo prostora, kjer bi lahko počeli nekaj »samo svojega«. Flaker (1999, str. 43) izpostavi: »Stanovanje je nujni pogoj za duševno zdravje v naši civilizaciji.« V času tabora smo spoznali par, ki je imel svojo zasebnost in lastno sobo, vendar je šlo bolj za izjemo, ki potrjuje pravilo. Iz razgovorov z vodstvom smo izvedeli, da se zavedajo tega primanjkljaja, vendar slabo finančno stanje zavodu ne dovoljuje manjšanja števila oseb v sobah. Na koncu so stanovalci tisti, ki jim je z namestitvijo v zavod za »njihovo dobro« odvzeta možnost, da bi zaživel po svoje.

Pravica do stanovanja predstavlja pomembno vrednoto, ki je zaščiten z mnogimi predpisi, mednarodnimi deklaracijami (npr.

Deklaracija o človekovih pravicah Organizacije združenih narodov) in celo z ustavo Republike Slovenije (36. člen in 78. člen). S stanovanjskimi zakoni »država ustvarja možnosti, da bi državljani lahko pridobili primerno stanovanje« (Ur. l. RS, št. 33/91, v Videmšek, 2013), kar pomeni, da država ni obvezana ljudem zagotoviti stanovanja, temveč poskrbeti za to, da državljani lahko sami poskrbijo zase. S tem se posameznikova odgovornost za življenje preloži z države na posameznika, podpora družbe in države pa ni definirana in obvezujoča. Težave se seveda poglobijo, ko se oseba znajde v stiski in je nezmožna poskrbeti sama zase. Pri tem so prav osebe z izkušnjo duševne stiske v zelo ranljivem položaju. Če oseba nima dovolj finančnih ali drugih virov, da bi si sama ali s podporo bližnjih zagotovila varno in kakovostno bivanje, namestitev v zavod ali stanovanjsko skupino marsikdaj predstavlja edino možnost. V tem kontekstu govorimo o t. i. prikritem brezdomstvu. Osebe, ki nimajo virov, da bi si same zagotovile in obdržale stanovanje, pogosto živijo v varovanih namestitvah tudi takrat, ko po tem ni več potrebe.

Avtorji (Flaker, 1999; Videmšek, 2013; Razpotnik in Dekleva, 2007) izpostavljajo, da veliko oseb, nameščenih v zavodu, nima druge možnosti, saj si sami z omejenimi financami ne morejo privoščiti stanovanja na trgu in z njim povezanih stroškov. Pri tem seveda zmanjka denarja za podporo na drugih področjih.

Kot alternativa zavodski oskrbi je prva »na meniju« oblika stanovanjskih skupnosti in skupin, ki je precej razvita v Sloveniji. Organizirane so tako s strani zavodov kot s strani nevladnih organizacij. Videmšek (2013) na podlagi raziskave s področja stanovanjskih skupin v Sloveniji prihaja do ugotovitve, da stanovanjske skupnosti kot take predstavljajo pomembno rešitev in pomoč pri integraciji ljudi z izkušnjo duševne stiske v skupnost, vendar naj bi bile stanovanjske skupine samo ena izmed prehodnih oblik podpore, ki pelje v čim bolj samostojno življenje in integracijo. Videmšek (2013) v trenutni situaciji vidi velik primanjkljaj v časovni nedoločenosti bivanja v stanovanjski skupini. »Prvič zato, ker ni motivacije za izboljševanje situacije in se tako kaže v brezizhodnosti. In drugič zato, ker se ohranja binarno nasprotje med odvisnostjo in samostojnostjo.« (prav tam, str. 201) Zato je v procesu deinstitutionalizacije

v tem trenutku pomembno ustvarjati nove oblike podpor in bivanja za osebe s heterogenimi potrebami.

OD USTREŽLJIVOSTI DO ZAGOVORNIŠTVA

»Mislm, dons sm z [ime stanovalca] skupi pomivala posodo in in sm vzela njegovo vilico in mi jo je izpulil iz rok in reku »Sam!«. In sm bla tko, ojoj. [smeh] Mislm, pač, ker, ja. Am, to je prva stvar, ki sem jo hotla povedat, da sm tud js bla mal pozorna nanjo in me je mogoče mal zmotla pri meni.«

Večina taborečih se nas je prvič znašla v danem institucionalnem kontekstu. Nemalokrat smo se srečevali z lastnimi predsodki, ki so bili zasidrani globlje, kot smo si mislili. To je bilo za nas po eni strani šokantno spoznanje, po drugi strani pa motivacija, da se v prihodnosti odzivamo na drugačen način. Zgornji citat plastično opiše, kako nas je ravnanje nemalokrat »povleklo« v pokroviteljsko držo ter odvzem moči udeležencem zaradi svoje »dobronamernosti«. »Naša odgovornost je, da nikoli ne spregledamo osnovne svetosti, dostojanstva in posebnosti drugega človeškega bitja, ne glede na to, kakšno diagnozo ima, ne glede na to, koliko je »v regresu« ali »ubog«, in ne glede na njegovo/njeno prognozo ali prizadetost. Obstaja namreč nevarnost, da se pretirano poistovetimo s svojimi strokovnimi vlogami in pozabimo na to, kakšni ljudje smo v resnici.« (Deegan, 1990, v Švab, 2004, str. 136)

Flaker (2012) piše, da je pomemben del »človekoljubnih strok« (pri tem mislimo na stroke, kot so socialno delo, socialna pedagogika, pedagogika ipd.) varovanje interesov, ki naj bi bili isti pri vseh oz. za vse enaki, in po drugi strani zagovarjanje dejanskih želja posameznikov, zasidrano v samem temelju in zgodovini omenjenih strok. Govorimo o skrbniški in zagovorniški vlogi, ki se med seboj bistveno razlikujeta, čeprav se v praksi večkrat prepletata in sobivata. »Osnovne značilnosti take (»skrbniške«⁴) strokovne vloge so, da na podlagi apriorne vednosti skrbi za virtualne interese posameznika, da poudarja varnost in skrb, da dobi družbeno pooblastilo, ki temelji na pomanjkljivosti posameznika, in da obravnava človeka bodisi kot otroka ali tujca, ki sta oba nemočna in nevedna,

⁴ Opomba avtoric.

potrebujeta pomoč in pokroviteljstvo. Zagovorniška vloga temelji na tradiciji boja za družbeno emancipacijo obrobni družbenih skupin (delavcev, žensk, etničnih in rasnih manjšin ...). V načelu je namenjena zastopanju interesov ljudi, ki nimajo 'pravice glasu' ... « (prav tam, str. 70–71).

V preteklosti je v tem sektorju prevladovala ideja skrbništva, danes pa v socialni pedagogiki in socialnem delu prevladujejo ideje zagovorništva. V času tabora so se naše vloge gibale od skrbniških do zagovorniških.

Zagovorništvo na področju duševnega zdravja se je v Sloveniji uradno začelo leta 2008 (Ur. l. RS, 77/2008) s sprejetjem Zakona o duševnem zdravju, in to po skoraj dvajsetih letih prizadevanja številnih skupin (Lapajne, 2012). Po Zakonu o duševnem zdravju naj bi zagovorništvo v Sloveniji temeljilo na ideji neodvisnega zagovorništva. »Načela neodvisnega zagovorništva so: neodvisnost, človek na prvem mestu (brez predsodkov in vrednotnih sodb), jasen namen in vloga, krepitev moči, zaupnost, nediskriminatornost in dostopnost do storitev« (prav tam, str. 99).

Tako Lapajne (2012) kot Flaker (2013) izpostavljata širšo vlogo zagovorništva. Poleg zagovarjanja posameznikov naj bi bilo zagovorništvo usmerjeno v spreminjanje same družbe, v smeri večje solidarnosti in destigmatizacije oseb s težavami v duševnem zdravju. V okviru tabora smo želeli z namenom odpiranja teme širši skupnosti organizirati dve večji akciji, s katerima bi povabili »zunanje« občinstvo v zavod (Brecljev koncert, delavnice za otroke) ter se predstaviti v bližnji okolici, vendar nam je bilo to onemogočeno s strani vodstva zavoda. Kljub temu smo v bližnji okolici organizirali dva javna dogodka (okrogla miza, ogled filma), katerih namen je bil ozaveščanje lokalne skupnosti.

SKLEP

Ko beremo Hrastovške anale, ugotavljamo, kako so se kljub vsem pretečenim letom tudi na našem taboru ponavljali podobne teme, konflikti, doživljanja udeleženih. Institucije ostajajo institucije,

ki stanovalke in stanovalce velikokrat omejujejo, diskriminirajo, hromijo.

Naš tabor je morda za en teden spremenil ustaljeno dogajanje institucije, res pa je tudi, da smo se potem vrnili in nadaljevali vsak s svojim življenjem. Kljub temu verjamemo, da je bila izvedba tabora majhen, a pomemben korak v smeri odpiranja institucij, opozarjanja na rigidno delovanje institucij in prikazovanja, da obstajajo tudi drugačni, bolj vsakdanji skupnostni načini delovanja, ki prinesejo vsem udeleženi dragocena doživetja in motivacijo za naprej.

Med taborom in po njem smo se strinjali, da bi bila velika škoda za vse udeležene, če bi tabor (zaradi pogojev zavoda) odpovedali, in veseli smo bili, da smo premagali ovire.

Izpostavi je potrebno tudi pomen povezane, srčne in energične ekipe, ki je bila del celotnega procesa in katere vpliv se je odražal tudi skozi energijo tabora. V prihodnje se želimo pobudniki tabora usmeriti v to, da ohranjamo stik s stanovalci in stanovalkami ter jih čim večkrat odpeljemo ven. S člankom želimo pustiti sled za bodoče generacije, ki bodo iskale svoje načine za odpiranje ter spreminjanje institucij.

LITERATURA

- Flaker, V. in Urek, M. (1988). *Hrastovski anali za leto 1987*. Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS.
- Flaker, V. (1998). *Odpiranje norosti: Vzpon in padec totalnih ustanov*. Ljubljana: Založba *cf.
- Flaker, V. (1999). Stanovanjske težave ljudi z dolgotrajnimi duševnimi stiskami in možne rešitve. V S. Mandič (ur.), *Pravica do stanovanja: brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin* (str. 43–71). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Flaker, V. (2012). *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Flaker, V. (2015). Deinstitutionalisation as a machine. *Dialogue in Praxis*, 4(17), str. 1–23.
- Freire, P. (1972). *Pedagogy of the oppressed*. London: Penguin Books.
- Grebenc, V. (2009). Terensko delo kot projekt in vloga uporabnikov. V V. Milošević Arnold in Š. Urh (ur.), *Terensko delo: Institucionalni,*

- javni in zasebni prostori socialnega dela* (str. 71–87). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Kladnik, T. (2009). Uporaba in odpiranje institucionalnega prostora. V V. Miloševič Arnold in Š. Urh (ur.), *Terensko delo: Institucionalni, javni in zasebni prostori socialnega dela* (str. 45–52). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Lapajne, G. (2012). Varovanje pravic oseb s težavami v duševnem zdravju. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 39(250), str. 95–105.
- Razpotnik, Š. in Dekleva, B. (2007). *Na cesti – brezdomci o sebi in drugi o njih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Švab, V. (2004). Izobraževanje strokovnjakov. V V. Švab (ur.), *Psihosocialna rehabilitacija* (str. 136–138). Ljubljana: ŠENT, Slovensko združenje za duševno zdravje.
- Videmšek, P. (2013). *Iz institucij v skupnost: Stanovajske skupine nevladnih organizacij na področju duševnega zdravja*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

STROKOVNI ČLANEK, PREJET NOVEMBRA 2017